5. Морозов. О. А., Булда Д. А., Бородаева М. В Особенности буллинга и моббинга в России. *Актуальные проблемы авиации и космонавтики*. 2010. № 6. С. 262–263.

6. Савельєв Ю. Б., Салата Т. М. Виключення та насильство: чи існує булінг в українській школі? *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. 2009. Т. 97. С. 71–79.

Отримано 27.02.2020

УДК 159(075)

Ігор Олександрович ВІДЕНЄЄВ,
доцент кафедри соціальної психології факультету управління та бізнесу Харківської державної академії культури, кандидат психологічних наук, доцент;

Аліна Євгенівна АКЧУРИН,
студентка факультету управління та бізнесу Харківської державної академії культури;

Марина Леонідівна БАСАЛКЕВИЧ,
студентка факультету управління та бізнесу Харківської державної академії культури

ДЕФОРМАЦІЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ПРИ ВИНИКНЕННІ ТА РОЗВИТКУ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

Проведено дослідження особливостей деформації морально-етичної самосвідомості в структурі девіантної поведінки серед неповнолітніх, обґрунтовано необхідність створення постпенітенціарної системи для надання підтримки підліткам-правопорушників, пропонується програма попередження рецидивної злочинності.

Специфіка української ментальності складається в цементуючої ролі історичності і була завжди притаманна українському суспільству. Основою розвитку цього суспільства був захист духовних морально-етичних засад. Однак з часом в українському суспільстві, і особливо в сфері освіти, колишні цінності базової культури і ідеали вичерпали себе, а нові ще не закріпилися.

У зв'язку з цим загострюються проблеми входження в суспільство, прийняття його основних цінностей, засвоєння норм, традицій і звичаїв. Аспекти перетворення культурного, соціально-політичного та економічного простору в більшій мірі, ніж на інших категоріях населення, відображаються на підлітках.

© Віденєєв І. О., Акчурин А. Є., Басалкевич М. Л., 2020

Розвиток індивідуальності підлітка, створення якісно нового рівня його самосвідомості формулюється як криза духовності і моральності. Деякі автори відзначають «суперечливість моральної свідомості особистості» (Л. Н. Антілогова), інші - «болісне розмежування самосвідомості на реально і ідеально моральне» (Г. Кірєєв), треті дослідники дотримуються позиції, що нові цінності все ж виникають в «розбовтаної, розладнаної, але живої і чинної нормативно-ціннісної системи» (Н. І. Лапін, Л. А. Бєляєва). Вчені остерігаються, що через натиск потужного зростання особистісної самосвідомості загальні моральні установки можуть втратити свій статус абсолюту і разом з цим відбудеться стрімке руйнування традиційних суспільних основ.

Особливо увагу потрібно звернути на ту частину молодих людей та неповнолітніх, які не мають позитивного досвіду взаємодії з соціумом. Роблячи акцент на профілактиці девіантної поведінки неповнолітніх за допомогою використання різноманітних методів освоєння підлітками просоціальних цінностей і нових технологій в навчально-виховному процесі, з огляду на особливості формування і розвитку ціннісно - нормативної сфери, ми можемо запобігти збитку, що наноситься як окремої особистості підлітка-девіанта, так і суспільству в цілому.

Основною і, на наш погляд, головною причиною появи труднощів як у самих підлітків, так і у дорослих, які з ними спілкуються, є зміна в моральної свідомості, яка є наслідком впливу суспільства, що знаходиться в стані негативного мікросередовища, неправильно обраного батьками стилю сімейного виховання, невідповідності напрямку педагогічного впливу потребам неповнолітнього таінш.

Риси важковиховуваних спочатку проявляються як непіддатливість виховного впливу, емоційна неврівноваженість, грубість, афективні спалахи невмотивованого гніву, які при відсутності уваги з боку педагогічного колективу, ігнорування підлітка його батьками можуть перейти в правопорушення. Саме ціннісно-нормативна сфера визнається багатьма психологами і кримінологами як один з головних чинників, що визначає відміну делінквентної поведінки від нормативної [1, с. 36].

Нами було проведено дослідження специфіки морально-етичної сфери особистості девіантних підлітків. Для більшого розуміння морально-етичної самосвідомості підлітків ми зробили аналіз їх вчинків, тому що саме у вчинках можливо яскраво побачити моральні принципи людини.

У проведеному дослідженні брали участь три групи підлітків: перша – учні загальноосвітньої школи (49 осіб – 23 дівчини і 26 юнаків); друга - підлітки з центру соціально-психологічної реабілітації (50 осіб – 16 дівчат і 34 юнака); третя – учні спеціальної школи закритого типу (35 осіб – 10 дівчат і 25 юнаків). Підлітки описували значущі для них вчинки та відзначали своє ставлення до них.

У ході дослідження було виявлено, що морально-етична самосвідомість підлітків першої групи розвивається набагато швидше та спрямовується іншим шляхом розвитку, якісно відмінним від асоціального.

Неповнолітні другої групи відносять до вчинків такі особистісні якості, як «грубий», «нестриманий», позитивно ставляться до власних жорстоких проступків, не усвідомлюють порушення норм. Усе це свідчить про недостатню зрілість когнітивної і афективної складових морально-етичної самосвідомості.

Учні третьої групи чітко уявляють систему покарання за вчинене правопорушення. В описаних вчинках деяких підлітків містилося жаль про скоєне, каяття. Недостатня кількість позитивних емоційних контактів з однолітками і дорослими стає причиною формування негативних тенденцій в поведінці підлітків другої і третьої групи, що призводить до розвитку делінквентної поведінки.

У розробленій нами програмі реалізується ідея розвитку морально-етичної самосвідомості неповнолітніх як засобу попередження і корекції девіантної поведінки.

Програма складається з трьох ключових етапів. На підготовчому етапі здійснюється знайомство учасників з програмою, що відбувається в формі класних годин для підлітків і батьків, зборів для фахівців, задіяних в реалізації програми. Також на підготовчому етапі здійснюється підготовка волонтерів-студентів із запрошенням різних фахівців, психологів.

В ході основного етапу реалізації програми волонтер встановлює довірчі відносини з підлітком, заповнює робочі матеріали, фіксує результати первинної та подальшої психолого-педагогічної діагностики, проходить обов'язкову супервізію. Через 3-4 місяці після початку індивідуальної роботи підлітки втягуються в групові заняття (тренінги, ділові ігри, свята і ін.).

Нами було виділено кілька ключових блоків-напрямків, в рамках яких необхідно будувати корекційно-розвиваючу роботу. Аксіологічна корекція, створення умов для гармонізації інтелектуальної діяльності та емоційної сфери, мобілізація можливостей особистісного зростання, застосування методів арт-терапії та аутогенного тренування дозволять змінити становище на краще.

На заключному етапі волонтери та співробітники центру узагальнюють і аналізують отримані матеріали, оцінюють затребуваності програм, вносять пропозиції та зауваження щодо її розвитку.

Результати проведеного нами дослідження і розроблена програма – це тільки початок глибокого вивчення психологічних механізмів девіантного розвитку особистості та визначення ролі морально-етичної самосвідомості в регуляції поведінки підлітка.

Список бібліографічних посилань

1. Віденєєв І. О. Особливості особистості підлітків з різними формами та ступенем виразності девіантної поведінки // Актуальні проблеми соціальної, психологічної та виховної роботи в ОВС України : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 жовт. 2008 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2008. С. 36–37.

Отримано 14.02.2020

УДК 159.9+370.711+378.02+343.1

Ольга Василівна ДАВИДОВА,
доцент кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ),
кандидат психологічних наук, доцент;
https://orcid.org/0000-0002-1349-3997;

Вікторія Олександрівна КАЗМІРЕНКО,
доцент кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ),
кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник;
https://orcid.org/0000-0003-1473-5959

ДО ПРОГРАМИ ПРОЕКТУ «ЗМІЦНЕННЯ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ У КОНФЛІКТІ ІЗ ЗАКОНОМ»

Обґрунтовано пропозиції щодо змісту психологічної частини тренінгового курсу, метою якого є забезпечення кращого захисту дітей, які перебувають у конфлікті з законом. Тренінг спрямований на формування комунікативної компетентності суб'єктів юридичної діяльності у ситуаціях професійного спілкування з дітьми, які перебувають у конфлікті із законом.

Затвердження Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року було зумовлене необхідністю вдосконалення механізмів юстиції щодо дітей на засадах забезпечення їх прав шляхом виконання програм профілактики правопорушень серед дітей, здійснення ефективних заходів соціальної адаптації та реабілітації неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом.

Зазначене вимагає комплексного підходу, який можливо забезпечити за умови скоординованих дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зокрема судів, підрозділів Національної поліції, органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби, організацій громадянського суспільства, надавачів соціальних, освітніх, медичних та інших послуг [1].

У своїй професійній діяльності працівники відповідних органів стикаються з низкою питань, вирішення яких потребує високопрофесійної

© Давидова О. В.,
Казміренко В. О., 2020